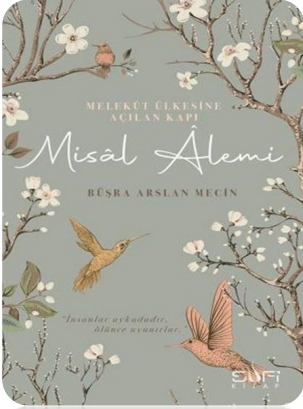

Melekût Ülkesine Açılan Kapı: Misâl Âlemi

Büşra Arslan Meçin, (İstanbul, Sûfi Kitap, 2021, 255 sayfa)

Atike Çiçek*

Bu çalışmada ele alınan misâl âlemi konusu, hem İslam irfanında hem de tasavvuf düşünce sisteminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Misâl âlemi, genel çerçevede maddi dünya ile ruhlar âlemi arasında bulunan, hem her ki âlemin özelliklerini taşıyan hem de her iki âlemi kuşatan bir ara form olarak ifade edilebilir. Misâl âleminin keyfiyetinin anlaşılması, nazari tasavvuf düşüncesinin omurgasını oluşturan varlık mertebelerinin, Hak Teâlâ'nın zâtını ifade eden mebd' ile ölüm sonrası hayatı ifade eden meâdın anlaşılmasına da kapı aralayacaktır. Bunun yanında vahiy, ilham, keşf, cennet, cehennem, haşr gibi keyfiyet ve mahiyet itibarıyla anlaşılması güç olan önemli tasavvufi konuların açıklık kazanması büyük ölçüde misâl âleminin izah edilmesine bağlıdır.

Bu öneme binaen Büşra Arslan Meçin tarafından "Tasavvuf Düşünce Sisteminde Misâl Âlemi" isimli güncel ve kapsamlı bir doktora tez çalışması yapılmıştır. "Melekût Âlemine Açılan Kapı, Misâl Âlemi" adlı eser yazarın doktora tezinin kitaba dönüştürülmüş halidir.¹ Bu çalışmada söz konusu eser konu, içerik ve üslup bakımından kısaca ele alınacaktır. Ayrıca yazarın bilhassa üzerinde durduğu kavramlara, tespit ve çıkarımlara, bunun yanında eserin modern dönem tasavvuf literatürüne sunduğu katkılara temas edilecektir.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, SBE, Tasavvuf Anabilim Dalı, atike774@gmail.com.

¹ Büşra Arslan Meçin, Tasavvuf Düşünce Sisteminde Misâl Âlemi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

“Melekût Ülkesine Açılan Kapı Misâl Âlemi” kitabı giriş toplam üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölüm Misâl Âleminin Kavramsal Çerçevesini, ikinci bölüm Misâl Âleminin Düşünce Tarihçesini, üçüncü bölüm ise Tasavvuf Düşüncesinde Misâl Âlemi ve Ekolleri konu almaktadır.

Eserin birinci bölümünde “misâl” sözcüğünün lügat manası, felsefi ve tasavvufi manaları ve ayrıca Kur’an’daki kullanımları ele alınmaktadır (s. 24-28). Ayrıca misâl sözcüğünün işrâkî terminolojiye ait görülse de tasavvuf düşüncesinde özel bir kullanım alanına sahip olduğu, tasavvufun bu âlemi “misâl âlemi” olarak isimlendirmesinin sebepleri ve pek çok isimle müsemmâ olan bu âlemin diğer isimleri zikredilmektedir (s. 28-29). Bunun yanında misâl âleminin hayal, rüya, mebd’ ve mead, vahiy, miraç, keşf, ilham ve kerâmet kavramları ile olan ilişkisi bu bölümde detaylıca işlenmektedir. Söz konusu kavramların misâl âlemi ile ilişkisi bağlamında ele alınması, miraç, cennet, cehennem gibi soyut ve metafiziksel konuların farklı bir soluk ile yeniden yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim yazarın birincil kaynaklara dayanarak misâl âlemi düşüncesi bağlamında haşr, hesap, mizan, cennet, cehennem, azap gibi hususlarda yaptığı çıkarımlar oldukça dikkat çekicidir. Buna göre misâl âlemi dini metinlerde ifade edilen tüm kıyamet sahnelerine kaynaklık eden âlemdir ve burada yaşanan vakalar da misâlî surette gerçekleşir (s. 51) Ayrıca bu bölümde cehennem azabının bu bağlamda misâlî surette gerçekleşeceğini söylemenin mümkün olduğu ifade edilmektedir (s. 52). Dolayısıyla misâl âlemi nasları farklı bir istikamette okuma ve yorumlama imkânını ortaya çıkardığından, ölümden sonraki hayata dair yeni tevil ve tefsirlerin yapılmasına ve dini metinlerin yeniden yorumlanmasına da kapı aralamaktadır. Bu durumun yalnızca tasavvuf düşüncesine değil, varlığın metafiziksel boyutuyla ilgilenen kelâm ve felsefe gibi İslâm düşünce geleneklerine de önemli ölçüde katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

Kitabın ikinci bölümü “Misâl Âleminin Tarihçesini” konu almaktadır. Bu bölümde, misâl âlemi düşüncesinin tarihsel köklerini tespit etmek amacıyla İslâm öncesi inanç, mitoloji ve efsanelerdeki evren tasavvurları irdelenmektedir. Tarihsel olarak misâl âlemi düşüncesinin izlerini taşıyan pek çok din, inanç ve medeniyetin olduğu ifade edilmekte, bu hususta özellikle Zerdüştilikteki melekiyat inancı ile Platon’un ideler fikri zikredilmektedir (s.81-90). Bunun yanında eserde Hint, eski Çin,

Germen mitolojisi ve Mezopotomya inançları ve eski ilkel dinler de ele alınmaktadır. Yazarın meselenin tarihsel arka planını incelerken farklı din, kültür ve mitolojilerdeki misâl âlemi düşüncesiyle benzerlik gösteren evren algılarına temas etmesi, kadim dinler ile İslâm inancı ve bilhassa tasavvuf düşüncesi arasındaki etkileşimin görülmesi açısından oldukça önemlidir. Nitekim bu durum, tasavvuf düşünce geleneğindeki velâyet, kerâmet gibi bazı önemli hususların söz konusu etkileşim bağlamında yeniden ele alınmasına ve farklı bir perspektif ile yorumlanmasına kapı aralayabilir. Ayrıca bu bölümde, Platon dönemi Antik Yunan'da misâl âlemi düşüncesinin izdüşümleri ve Meşşâî filozoflarının misâl âleminin reddine ilişkin görüşleri ele alınmaktadır (s.90-94).

Son fasılda ise, misâl âlemi düşüncesinin dinî arka planına temas edilmektedir. Bu bağlamda varlık, soyut ve somut âlemler, bu âlemlerin oluşumu, kısımları ve katmanları Kur'an ayetlerinden ve hadislerden hareketle temellendirilmeye çalışılmaktadır (s. 98-118). Yedi gök, ashab-ı kehf ve Musa-Hızır kıssası gibi ayetlerde ve hadislerde geçen fakat mahiyetini tam idrak edemediğimiz olayların misâl âlemi düşüncesi ile irtibatlandırılması ve yaşanan olağanüstü vakaların bu çerçevede izah edilmesi, bizatihi tasavvuf düşüncesine konu olan bu tarz müteşabih olayların açıklık kazanması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca yazar, vahiy dilinin ve kutsal metinlerin dilinin büyük ölçüde misâlî olduğu kanaatine sahiptir. Bu yorum Kur'an'da geçen bazı müphem lafızların ve hadislerdeki sembolik ifadelerin ancak te'vil edildiği surette anlaşılabilir hale geleceğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü bölümde ise tasavvuf düşüncesinde misâl âlemi ve tasavvuf geleneğindeki ekollerin misâl âlemi ile ilgili görüşleri ele alınmaktadır (s. 119-126). Bu bölüm tezin omurgasını oluşturduğundan misâl âlemi konusu detaylı olarak burada işlenmektedir. Ayrıca tasavvuf düşüncesinde âlem görüşü, varlık mertebeleri, mülk, melekût ve şehâdet âlemlerinin, cismani ve ruhanî âlemler arasında ara form niteliğinde olan misâl âlemi ile irtibatına değinilmektir. Akabinde ise İshrâkî hikmet ekolüne göre nurlar hiyerarşisi ve misâl âlemi, misâl âleminin şehirleri olan Câbelka, Câbelsâ ve Hurkalyânın zikredildiği görülmektedir (s. 126-151). Câbelkâ ruhların doğmadan önce buldukları yer, câbelsâ ruhların öldükten sonra karşılaşacakları yer, hurkalyâ ise tüm misâlî sûretleri, tikel ve cismânî varlıkları içeren yerdir. Yazarın bu çerçevede tasavvuf düşüncesinin en önemli konularından biri olan mârifeti

yeniden tanımlaması oldukça dikkat çekicidir. Buna göre bütün varlıkların zümrüt şehirlerine sahip olan câbelkâ, câbelsâ ve hurkalyâ âleminde, varlıkları buldukları hal ve hakikat üzerine görmek, irfânî bilgi veya mârifet olarak tanımlanabilir (s. 150).

“Ekberî” hikmet ekolü olarak tanımlanan İbn Arabî düşüncesi ve misâl âleminin merâtibü'l-vücûd bağlamındaki yeri bu bölümde ele alınan konular arasındadır (s. 151-162). Bu kısımda varlık hiyerarşisi Lâhut, Ceberût, Melekût ve Nâsut şeklinde mertebelere ayrıldığında misâl âleminin kaçınıcı mertebede yer aldığı tespit edilmiştir (s. 163). Ayrıca İbn Arabî de ontolojik olarak misâl âlemi, mutlak hayal âlemi ile hayal âlemi olmak üzere iki mertebe şeklinde tasnif edilmektedir. İlki tümüyle hayalden ibaret iken, ikincisi salt soyut âlem ile salt somut âlem arasında yer alır ve kendine has özellikleri vardır. İbn Arabî düşüncesinde misâl âlemi, hayal âleminin içine dercedilmiştir ve yazar kitabında bu bahsi etrafıca işlemektedir (s. 163-195). Varlık mertebeleri arasında misâl âleminin yeri bu bölümde ele alınan konular arasındadır. Yazara göre misâl âlemi, ölümden sonraki yükseliş dairesinde kıyamet ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre ölümden sonraki hayatta cennet, cehennem, âraf gibi önemli uhrevî olaylar misâl âleminde gerçekleşmektedir (s. 201). Bu görüşlerin akabinde epistemolojik olarak misâl âlemi ele alındıktan sonra muttasıl/munfasıl hayal ve arz-ı hakikat gibi kavramlara değinilmektedir (s. 202-216). Son kısımda İşrâkî düşünce geleneğindeki misâl âlemi anlayışı ile Ekberî geleneğinde misâl âlemi düşüncesi karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Sühreverdi ve İbn Arabî'nin âlem anlayışları, metafizik ontolojileri, İşrâkîlikteki misâl âlemi ile Ekberîlikteki melekût âlemi arasındaki benzerlikler ve farklılıklara ve söz konusu düşünce geleneklerinin birbirlerinden etkilendikleri hususlara temas edilmektedir (s. 217-236).

Yazarın üslubu ve anlatım tarzı, konu bütünlüğü, kitabın yapısı ve modern dönem tasavvuf literatürüne katkıları hakkında değerlendirmede bulunmak gerekirse kısaca şunları söylememiz mümkündür. Kitapta işlenen konular hem tarihsel sıralama itibarıyla, hem de içerikteki konu bütünlüğü itibarıyla sistematik bir bütünlük içerisinde aktarılmıştır. Öncelikli olarak birincil kaynakları ve klasik dönem tasavvuf literatürünü referans alan yazar, bunun yanında modern dönem felsefi ve tasavvufi kaynaklara başvurmayı, hem yerli hem de yabancı kaynaklardan istifade etmeyi ihmal etmemiştir. Bu durum kitabın zengin bir içeriğe ve geniş bir bibliyografyaya sahip

olmasına katkı sağlamıştır. Bunun yanında yazarın üslubu net, ifadeleri açık ve anlaşılırdır. Kitapta metafiziksel ve soyut alana dair bir konu işlenmesine rağmen yazar birçok soyut kavramı temsillerle açıklamıştır bundan ötürü anlatımda herhangi bir muğlaklık ve müphemlik söz konusu değildir. Ayrıca yazarın, misâl âlemini tarif ettiği bazı yerlerde, veciz ifadeler ve belîğ cümleler kullanması özgün bir üsluba sahip olduğunu gösterdiği gibi, bu ifade tarzı anlatıma akıcılık da kazandırmıştır.

Kitaba konu olan misâl âlemi düşüncesinin tarihsel arka planının incelenmesi, kadim din, inanç ve medeniyetlerin evren anlayışları çerçevesinde izah edilmesi, bunun yanında bilhassa misâl âlemi düşüncesinin Yunan felsefesi bağlamında ele alınması, tasavvuf düşünce geleneğindeki bazı önemli konuların kadim din ve inançlarla etkileşimin görülmesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca misâl âlemi düşüncesi, ayet ve hadislerde geçen tasavvuf alanının da önemli konuları arasında yer alan vahiy, ilham, haşır, cennet, cehennem, azap gibi kavramların yeniden yorumlanmasına imkân vermektedir. Bununla birlikte İşrâkîlik ve Ekberîlik gibi İslâm irfanının omurgasını oluşturacak nitelikteki iki büyük düşünce geleneğinin evren algıları, âlem anlayışları, varlık mertebeleri vb. hususların karşılaştırmalı olarak ele alınması, aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara değinilmesi tasavvuf metafiziğini bir bütün olarak ana hatlarıyla ortaya koyması açısından oldukça değerlidir. Son söz olarak denilebilir ki “Melekût Âlemine Açılan Kapı Misâl Âlemi” kitabı İslâm irfanı ve İslâm metafiziği ile ilgilenen, bilhassa nazarî tasavvuf sahasında çalışmalar yapan her araştırmacının edinmesi ve faydalanması gereken, modern dönem tasavvuf literatürüne büyük ölçüde katkı sağlayacak nitelikli bir eserdir.